

על אידיאל האישה ב"איש החול" מאת את"א הופמן

אעסוק בביקורת שקיימת בנובלה "איש החול" כלפי הבובה-אישה אולימפיה, המייצגת את התפישה שאישה צריכה להיות מושלמת מבחינה חיצונית.

הנובלה "איש החול" שנכתבה על ידי את"א הופמן מספרת על סטודנט צעיר ששמו נתנאל, הרדוף על ידי "איש החול" – דמות אגדית המבקשת לעקור עיני ילדים. נטיותיו האמנותיות של נתנאל אינן זוכות לעידודה של קלרה ארוסתו. נתנאל פוגש באולימפיה, "בתו" של המורה שלו ספלנצני, "אישה תמירה, דקת גו, חטובה להפליא ולבושת הדר, אשר משהו קפוא היה בעיניה כאילו ישנה בעיניים פקוחות". כבר בפגישה הראשונה נמסר לנו ספק לגבי מידת אנושיותה של אולימפיה, אבל נתנאל מתאהב בה לחלוטין. "מימיו לא נודמנה לו מאזינה נפלאה כמוה שעות על שעות הייתה יושבת בלא ניע ובלא זיע, עיניה לטושות אל עיניו של אהובה ומבטה הולך ומתמלא אט אט חיות ולהט. רק כשהיה נתנאל קם לבסוף על רגליו ונושק לידה ואף לפיה, הייתה אומרת 'אה אה!' ירדו זיגמונד מנסה להבין את פשר משיכתו לאולימפיה האישה האילמת, ש"כל תנועה מתנועותיה כאילו ממוכנת באמצעות גלגלים וקפיצים כמו תקתוק של מכונה". אולימפיה מפחידה אותו ואת חבריו האחרים של נתנאל: "רצינו רק להתרחק ממנה", הוא אומר לו. לבסוף, כשנתנאל רואה את "אביה" של אולימפיה, הפרופסור ספלנצני, מתקוטט עליה עם קופליוס, סוחר אצטרולבים שנתנאל מזהה כאותו איש החול מילדותו, היא מתפרקת בידיהם ומתגלה בעיני נתנאל כ"בובה נטולת רוח חיים".

בנובלה יש ביקורת על התפישה שאישה צריכה להיות מושלמת במראה החיצוני שלה והיא מראה לנו מה קורה לגבר שמתאהב באישה שתכונותיה החיצוניות מושלמות. הנובלה מדגימה זאת באמצעות אהבתו של נתנאל לאולימפיה הבובה-אישה.

הבובה מייצגת את האישה המושלמת, לכאורה. הבובה הרי אינה בעלת מחשבה עצמאית, שהרי אינה בעלת מחשבה כלל, והיא מהווה רק חומר ביד היוצר שלה. היא מושלמת הודות לתכונותיה החיצוניות בלבד ממש כמו פסל שיש רק להסתכל עליו. נתנאל מסתנוור מיופיה החיצוני של אולימפיה ומשלמותה החיצונית ולא מבחין כלל שהיא בובה ממוכנת העשויה עץ, מה שגורם לו להשתגע. זאת ועוד, על אולימפיה לעמוד בקריטריונים נוקשים הנוגעים למראה שלה, גזרתה ואופן הליכותיה: "אולימפיה הופיעה בבגדי חמודות, מקושטות בטוב טעם, וכולם השתאו למראה פניה היפהפיות וקומתה התמירה. גווה היה נטוי מעט באורח מוזר ומותניה דקיקים כמותני הצרעה מן הסתם היה המחוך שלה מהודק יותר מידי".

כל הסובבים את נתנאל ראו שמהו משונה באולימפיה, שהיא אילמת וקפואה וטענו שהיא שוטה גמורה ורק נתנאל לא ראה זאת באולימפיה וחשב שהם אלו השוטים: "ובכל זאת, הרי רוב החברים שלנו תמימי דעים ביחס לאולימפיה. נדמה לנו תמיד שהיא שרויה באיזה קיפאון מוזר, כמו גוף בלי נשמה. גם פניה, גם קומתה נאות למראה, כן, ועשויה הייתה אפילו להיחשב ליפת תואר, לולא היה מבטה נטול חיים כל כך, והייתי אומר אפילו נטול כוח הראייה. פסיעותיה מדודות באורח מוזר, כל תנועה כמו ממוכנת באמצעות גלגלים וקפיצים. הנגינה שלה ושירתה, ממש כמו צעדי הריקוד שלה, קצובים בדיוקנות לא נעימה, חסרת נשמה, כמו תקתוק של מכונה מזמרת".

נתנאל משתגע מאהבתו לאולימפיה עד שהוא שוכח שארוסתו הממשית, קלרה, קיימת.

האלימות כלפי הבובה אולימפיה מזעזעת את נתנאל כיוון שנתנאל משוכנע שאולימפיה אהובתו היא אישה בשר ודם: "הפרופסור ספלנצני והאיטלקי קופולה אחזו שניהם בגוף של אישה, זה מושך בראשה וזה מושך ברגליה, ושניהם תובעים אותה בחמה שפוכה איש איש לעצמו". כלומר, נתנאל מייצג מופע קיצוני של הבלבול הגברי בין אנושיות ו"בובתיות" ביחס לנשים, קיצוני עד כדי כך שגורם לו להתעוור.

נתנאל נהג לקרוא לאולימפיה שירים שכתב, חזיונות, מעשיות, סיפורים ואגדות שעות על גבי שעות והיא לא התנגדה, רק צייתה, ממש "אישה מושלמת" ש"כל גבר היה חולם עליה". זוהי כמובן תפישה שגויה מפני שאישה כזאת גורמת לשיגעון ואף אחד לא היה רוצה שיקרה לו מה שקרה לנתנאל.

גברים לא צריכים שהאישה שלהם תהיה מושלמת מבחינה חיצונית, הם צריכים אישה בעלת שכל ודעה עצמית משלה, שתהיה פעילה ותדע לנהל שיח. וזה מה שהסיפור מנסה להראות; אחרי שכל הגברים במסיבה ראו מה קרה לנתנאל כשגילה שאולימפיה היא בעצם בובה הם הבינו איך צריכה להיות אישה אמתית: "המעשה בכובה הממוכנת חדר עמוק לתוך הלבבות ועורר בהם חשדות מרים. כדי להיווכח שלא התאהבו בכובה של עץ התחילו מחזירים רבים תובעים מן האהובה שתקוד ותשיר שלא לפי הקצב, שתרקום ותסרוג ותשתעשע עם הכלבלב בעודם קוראים באוזניה, אך בעיקר תבעו שלא תסתפק בהקשבה סתם, אלא גם תדבר מפעם לפעם דברים שיעידו על שכל חושב ולב מביין. אצל רבים העמיקה כך האהבה והוסיפה עדנה ונועם".

לסיכום, הנובלה מלמדת אותנו מהו האידיאל הנשי באמצעות ביקורת כלפי התפישה הגברית שאישה צריכה להיות מושלמת חיצונית. הנובלה עושה סדר לבלבול "הגברי" במהותו בין אנושיות ל"בובתיות" ביחס לנשים ומסבירה כיצד אישה אמתית צריכה להיות.